

MÜSLÜMAN KONGRELERİ

letlerin din, dil ve eğitim meselelerine ayrılarak geçmişte yapılan hataların yeni dönemde tekrarlanmaması için hükümetin gayret göstereceğini, fakat Rusya'dan ayrılma taraftarı olan milletlere bu hakkın verilmeyeceğini belirtti. Ali Merdan Topçubaşı, geçmiş dönemdeki baskı ve zulümleri protesto ederek geçici hükümetten isteklerini açıkladı. Letonya, Litvanya ve Polonya millî teşkilâtlarından gelen misafirler Rusya'nın sadece Ruslar'a ait olmadığını belirterek İslâmiyet hakkında olumlu konuşmalar yaptılar. Kazan Kadınlar Kongresi adına konuşan Zahide Burnaşova kadın-erkek eşitliğini savundu. Başkanlık divanı, geçici büro tarafından hazırlanan programı kabul ederek Rusya'nın gelecekteki idare şekli, işçiler, toprak-su, kadın-kız, kurucu meclis seçimleri için hazırlık, savaş ve askerî teşkilât, dinî ve medenî işler, eğitim ve mahallî idareler adlı dokuz komisyon oluşturdu. Ahmed Salihov konuşmasında Rusya'nın gelecekte parlamenter bir halk cumhuriyeti olmasını ve müslümanların millî-medenî özerkliklerinin anayasa tarafından garanti altına alınmasını talep etti. Mehmed Emin Resulzâde, Azerbaycan, Dağıstan, Türkistan gibi ayrı özelliklere mâlik olan Türk kavimleri için özerklik istediklerini söyledi. Yapılan oylama sonunda Resulzâde'nin federal düzen kurma görüşü çoğunlukla kabul edildi. İlyas Alkin'in başkanlığında yapılan oturumda İç Rusya, Sibirya ve Kazakistan Müslümanları Dinî İdaresi'nin seçimleri yapıldı. Kongrenin önemli gündem maddelerinden biri de müslüman kadının geleceği konusuydu. Sert müzakereler neticesinde, Mûsâ Cârullah Bigi ve Âlimcan Barudî gibi din âlimlerinin fikirlerine müracaat edilerek 24-27 Nisan'da (7-10 Mayıs) Kazan'da yapılan Kadınlar Kurultayı'nda alınan kararlar benimsendi. Kadınlara erkeğin dinen eşit olduğunu, kadınların siyasî, içtimai faaliyetlere ve seçimlere katılabileceğini, nikâh sırasında her iki tarafın rızasının alınmasını, kadınlara boşanma hakkı verilmesini savunan, birden çok kadınla evlenmeyi yasaklayan bu kararların şeriata uygun olmadığını beyan eden 191 imzalı bir önerge kongre başkanlığına sunuldu. Kırım Mahkeme-i Şer'iyyesi üyeleri de kararları protesto ettiklerini bildirdiler. Türkistan temsilcileri adına bir yazı gönderen on beş kişi de aynı görüşteydi. Öte yandan kongrede merkezî müslüman şûrası (millî şûra) kurulması teklif edildi. Bu konuda kongrenin ikinci oturumunda bir konuşma yapan Ömer Tiregulov hürriyetin ilânıyla birlikte müslümanlar bürosu, halk komitesi, vatanadaşlık, fikir dağıtma cemiyeti gibi ad-

larla birçok millî teşkilâtın kurulmasına rağmen daha önce Duma'da bir tek siyasî teşkilâtın (müslüman fraksiyonu) bulunduğu belirtilerek kurulması düşünülen etkili bir siyasî teşkilâtın niteliğine dair düşüncelerini kongreye sundu. Oylama sonunda millî şûradan önce kurucu meclis için yapılacak seçim kampanyasında uygulanacak stratejinin tesbitine öncelik verilmesi kararlaştırıldı. Rusya'da yaşayan hemen hemen bütün Türk boylarının farklı görüşlere sahip temsilcilerinin fikirlerini ilk defa açıkça ifade edebilmiş olmaları beşinci kongrenin en önemli özelliği olarak dikkat çekmektedir. Çarlık rejiminin çöküşünden sonra Rusya'da geniş bir hürriyet havasının esmesi, Türk boylarının ortak düşmana karşı bir Türk birliğinin oluşturulması gerektiği hususunu görmelerini engellemiş, ayrıca her boy kendi bölgesel sorun ve çıkarlarını düşündüğünden bir gelişme sağlanamamış ve yapılan kongrelerden bir netice alınamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mûsâ Cârullah Bigi, *Umum Rusya Müslümanlarının III. Resmi Nedveleri*, Kazan 1906; a.mlf., *Islahat Esasları*, Petrograd 1917, s. 1-10, 169-242; a.mlf., "Petersburg'da Müslümanlar Cemiyeti I", *Ülfet*, sy. 7, Petersburg 22 Ocak 1906, s. 2; a.mlf., "Petersburg'da Müslümanlar Cemiyeti II", a.e., sy. 9 (2 Şubat 1906), s. 1-2; a.mlf., "Petersburg Cemiyeti", a.e., sy. 10 (9 Şubat 1906), s. 1; a.mlf., "Petersburg Cemiyeti", a.e., sy. 11 (16 Şubat 1906), s. 1-2; a.mlf., "Rusya Müslümanlarının Üçüncü Nedvesi", a.e., sy. 37 (30 Ağustos 1906), s. 2; *Bütün Rusya Müslümanlarının 1917-nci Yılda 1-11 Mayıs Meskeve Bulgan Umumi Seyzdingin Protokolleri*, Petrograd 1917, s. 12 vd.; Alimcan İbrahimov, *Tatarlar Arasında Revolyutsiya Hareketleri* 1905, Kazan 1926, s. 144-158; Lyutsian Klimoviç, *İslam v Tsarskoy Rossii*, Moskva 1936, s. 268-270; Tamurbek Devletşin, *Sovyet Tataristanı* (trc. Mehmet Emircan), Ankara 1981, s. 77-145; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara 1985, s. 90-98, 267-290; a.mlf., *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, İstanbul 1998, s. 70-72, 87-106; Azade-Ayşe Rorlich, *The Volga, Tatars*, Stanford-California 1986, s. 104-122; *Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları* (haz. İhsan İlgar), Ankara 1990, s. VIII-XXV, 43-518; C. W. Hostler, *The Turks of Central Asia*, London 1993, s. 106-110; Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler*, Ankara 1996, s. 69-85; İsmail Türkoğlu, *Sibiryalı Meşhur Seyyah Abdürreşid İbrahim*, Ankara 1997, s. 26-50; Necip Hablomitov, *Çarlık Rusyası'nda Türk Kongreleri*, Ankara 1997, s. 40-108; M. K. Muharyamov, "O perecmotre otsenki roli partii 'İttifak' i Musulmanskoy Fraktsii Gosudarstvennoy dumy", *Yaziki, Duhonaya Kultura i İstoriya Tyurkov: Traditsii i sovremennost*, Moskva 1997, III, 69-71; R. R. Fahrutdinov, "Etapı Tatarskogo natsionalnogo dvijeniya naçala XX v. (1905-1917)", a.e., III, 79-82; T. A. Biktimirova, "O Vserossiyskikh musulmanskih s'ezdah v 1905-1906 gg.", a.e., III, 104-105; Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1998,

s. 51-53; Osman Zaatov, "Rusya'da Hürriyet Yolunda Hareket Edenlere Yeni Arkadaşlar", *el-Asr-ü'l-cedid*, sy. 3, Uralsk 1906, s.147-149; "Petersburg'da İslamlar İçtimai", *Ülfet*, sy. 6 (19 Ocak 1906), s. 1; "Petersburg'dan Mühim Anlar", a.e., sy. 6 (19 Ocak 1906), s. 2; "Rusya Müslümanları İttifakı-Birleşmek ve İtihadı", a.e., sy. 8 (26 Ocak 1906), s. 2; "Rusya Müslümanları İttifakı Nedir?", *Azad Halık*, sy. 1, Kazan 4 Haziran 1906, s. 2; "Rusya'daki İnkılabın Türklere Tesiri", a.e., sy. 1 (4 Haziran 1906), s. 2; "Müslümanların Üçüncü Cıylışları", a.e., sy. 12 (27 Ağustos 1906), s.1-2; "Müslümanların Üçüncü Cıylışı", a.e., sy. 13 (30 Ağustos 1906), s. 1-2; "Müslüman İttifakı Cemiyeti'nde Gençlerin (Solların) Çıkardığı Karar", a.e., sy. 13 (30 Ağustos 1906), s. 1-2; "Müslümanların Üçüncü Cıylışı (Nijni Novgorod 18. Ağustos 3. meclisi)", a.e., sy. 14 (3 Eylül 1906), s. 1-3; "Müslümanlar Cıylışı IV. Meclis", a.e., sy. 15 (6 Eylül 1906), s. 2-3; "Petersburg'da 6. May'da Müslümanlar Tarafından Yasalacak Kineş Meclisi Hakkında Cıylış", *Turmuş*, sy. 56, Ufa 25 Nisan 1914, s. 1-2; "Kineş Meclisine Ruhsat Birilgen", a.e., sy. 57 (27 Nisan 1914), s. 1-2; "Fevkalade Türk Heyetinin Yalta'ya Kılıvı", a.e., sy. 60 (4 Mayıs 1914), s. 2; "Tatar Dünyası", a.e., sy. 63 (14 Mayıs 1914), s. 1-2; Sultan Selim Giray Cantürin, "İzah", a.e., sy. 63 (14 Mayıs 1914), s. 2; "Kineş hem İş", a.e., sy. 66 (21 Mayıs 1914), s. 1-2; "Petersburg'da Müslümanlar Syezdi", a.e., sy. 78 (22 Haziran 1914), s. 2; Şerif Manatov, "Syezdi hem Biz", a.e., sy. 79 (25 Haziran 1914), s. 1; "Payitahtta Müslüman Syezdi", a.e., sy. 79 (25 Haziran 1914), s. 2-3; "Petersburg'da Müslüman Syezdi", a.e., sy. 81 (29 Haziran 1914), s. 2; K. Karibov, "Cihangir Hazret ile Müsahebe", a.e., sy. 83 (4 Temmuz 1914), s. 1-2; "Rusya Müslümanlarının Dinî İşleri Toğrusunda Lâyiha", a.e., sy. 88 (18 Temmuz 1914), s. 1-2; sy. 89 (20 Temmuz 1914), s. 1-2; sy. 90 (23 Temmuz 1914), s. 2-3; Akdes Nimet Kurat, "Rusya Türklerinin Medenî Uyanış Devri", *DTCFD*, XXIV/3-4 (1969), s. 129-146; M. Aydın Turan, "Kuzey Kafkasya ve Rusya Müslümanlarının Öncü Aydınlarından Ahmet Tsallıkkatı", *TT*, XXVI/153 (1996), s. 176-185.

İSMAİL TÜRKÖĞLU

MÜSNED

(bk. İSNAD).

MÜSNED

(المسند)

İlk kaynağına kadar senedinde kesiklik bulunmayan hadis.

Sözlükte "dayanmak, yaslanmak" anlamındaki sünûd kökünün "if'âl" kalıbından türeyen mûsned kelimesi "isnad edilmiş, söyleyene dayandırılmış söz" demektir. Hadis terimi olarak "senedi son râvisinden ilk râvisine (genellikle Resûl-i Ekrem'e) kadar muttasıl olan hadis" demektir. **Merfû** ve **muttasıl** terimleriyle yakından ilgili olan mûsned, hadis usulüne dair eserlerde "ma'rifetü'l-mûsned (mesânîd) mine'l-esânîd, el-

hadîsü'l-müsned, el-müsned" gibi başlıklar altında incelenir. Güvenilir bir senedle müsned olarak nakledilmeyen hadisler delil olmaya elverişli bulunmadığından muhaddisler rivayetin müsned olmasına önem vermişlerdir.

Müsnedin değişik tarifleri yapılmıştır. Hâkim en-Nisâbü'rî müsnedi "yaşı hadis almaya elverişli olan râvilerin, hocalarından açık bir şekilde duyduklarını belirterek Hz. Peygamber'e kadar ulaşan bir senedle rivayet ettikleri hadis" diye tarif etmiş, isnadın mevkuf, mürsel, mu'dal ve müdelles olmaması gerektiğini, ayrıca râvilerin, "Falandan bana ulaştı"; "Falan bunu merfû olarak nakletti"; "Merfû olduğunu zannediyorum" gibi hocasıyla görüşmediğini veya Resûl-i Ekrem'e ulaşmadığını gösteren şüpheli ifadelerle rivayet edilmemiş olmasını şart koşmuştur. Bu tanıma göre Hâkim müsned terimini "muttasıl-merfû" anlamında kullanmakta, ancak bu şartları taşıyan her hadis hakkında sahih hükmü verilemeyeceğini belirtmektedir (*Ma'rifetü 'ulûmî'l-hadîs*, s. 17-19). Hatîb el-Bağdâdî müsnedi "senedi kesintisiz biçimde ilk kaynağına ulaşan hadis" şeklinde tanımlamış, bu tarifte muttasıl olma şartını ön plana çıkarmakla birlikte merfû olma şartına temas etmemiş, sadece hadîşçilerin müsned terimini daha çok Hz. Peygamber'e kesintisiz ulaşan hadis için kullandığını belirtmiştir (*el-Kifâye*, s. 21). Ancak isnadın bazan sahâbîde, bazan tâbîde son bulduğu göz önüne alınırsa Hatîb'in müsned tanımı, birçok muhaddisin muttasıl tanımıyla aynı anlama geldiği gibi bu tarife göre hadis çeşitlerinden merfû ile beraber mevkuf ve maktûu da müsned olarak değerlendirmek mümkün olur. Halbuki muhaddisler müsned terimini yaygın biçimde merfû, muttasılı ise hem merfû hem mevkuf hem de maktû için kullanmışlardır. İbn Abdülber en-Nemerî'ye göre müsned muttasıl veya münkatî oluşuna bakılmaksızın sözün Hz. Peygamber'e nisbet edilmesidir. Bazı muhaddislerin merfû için yaptığı tarife benzeyen ve fazla kabul görmeyen bu tanım da isnadın muttasıl olması şartı aranmamakta, sözün Resûl-i Ekrem'e nisbeti yani merfû olması yeterli bulunmaktadır (*et-Temhîd*, I, 21).

İbn Hacer el-Askalânî, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin tanımını daha isabetli bulmuş ve muhaddislerin çoğu tarafından benimsendiğini söylediği bu tarifi, "senedi zâhiren muttasıl olan ve Hz. Peygamber'den duyan sahâbînin ona izâfe ederek naklettiği hadis" şeklinde formüle etmiştir (*Nüzhetü'n-nazar*, s. 112; *en-Nüket*, I, 507). Sene-

din muttasıl olması ve sahâbînin bizzat Resûl-i Ekrem'den rivayet etmesi şartı müsned tanımına girmemesi gereken unsurları dışarıda tutmakta, böylece tâbîin ve daha sonra gelenlerin merfû rivayetleriyle münkatî' tarifi dışında kalmakta, merfû olma ihtimali bulunan ve senedinde gizli inkîtâ olan (müdellesin an'ane ile rivayeti ve aynı dönemde yaşayıp birbirleriyle görüştükleri bilinmeyen, ancak görüşmüş olma ihtimali bulunan râvilerin birbirinden rivayeti gibi) hadis ise tanıma dahil edilmektedir.

Yapılan tariflere ve tercihlere göre müsned hadislerle amel edilip edilmeyeceği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hâkim en-Nisâbü'rî ile İbn Hacer el-Askalânî'nin tanımına göre, sahih hadisin şartlarından biri olan muttasıl sened yanında sıhhat için aranan diğer şartlar da varsa müsned hadislerle amel etmek vâcip olur. Râvilerden birinde zabt kusuru bulunan müsned hadise hasen hükmü verilir. Sıhhat şartlarından herhangi birini taşımayan müsned hadis merfû veya muttasıl olsa dahi zayıf sayılır. Hatîb el-Bağdâdî'nin tanımında, sıhhat şartları yerine gelmiş olsa bile sözün merfû olma şartının gerçekleşmediği durumlarda müsned hadis delil olarak kullanılmaz. İbn Abdülber en-Nemerî tarafından yapılan tarifte ise ittisâl şartı aranmadığından bu şartın gerçekleşmediği durumlarda sıhhatine hükmedilemeyeceği için böyle bir hadis delil olma vasfını kaybeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmî'l-hadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Kahire 1397/1977, s. 17-19; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî – İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 21; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî – M. Abdülkebîr el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, I, 21; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1401/1981, s. 39-40; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzihi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 112-113; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 505-509; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, I, 182-183; Şemseddin es-Seḥâvî, *Fethu'l-muḡîs*, Beyrut 1403/1983, I, 104-106; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasîf fî 'ulûm ve muştalaḥi'l-hadîs*, Cidde 1403/1983, s. 223; Nûreddin İtr, *Menhecü'n-naḡd fî 'ulûmî'l-hadîs*, Dimaşk 1406/1985, s. 349-350; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416/1995, I, 173-175; Mustafa Saîd el-Hin – Bedî' Seyyid el-Lahhâm, *el-İzâh fî 'ulûmî'l-hadîs ve'l-işlâḥ*, Beyrut 1419/1999, s. 116-119.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MÜSNED

(المسند)

Hadislerin
adlarına göre tasnif edildiği
kitap türü.

Sözlükte "dayanmak, yaslanmak" anlamındaki *sünûd* kökünün "if'âl" kalıbından türeyen *müsned* kelimesi "muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e ulaşan hadis" mânâsına gelir. En yaygın kullanımdan başlamak üzere hadis edebiyatında müsned, "her bir sahâbînin ya da sonraki bir şahsın rivayet ettiği hadisleri sıhhat derecesine veya konularına bakılmaksızın onların adı altında bir araya getiren kitap" anlamında "ale'r-ricâl" tasnif sisteminin bir türüdür. Ayrıca bir muhaddis, fakih veya âlimin senedinde yer aldığı hadislerin o kişiye nisbetle alfabetik tertibe göre sıralanmasıyla meydana gelen kitaplara müsned denmiş, ilk telif edildiğinde içindeki hadisler senedsiz olduğu halde sonradan metinleri senedli hale getirilen eserler için de bu ad kullanılmış, bir hadis râvisinin rivayet ettiği hadislerin onun adına senedli olarak toplanmasıyla meydana getirilen eserler de bu tanıma dahil edilmiştir. Hadisleri senedleriyle birlikte ihtiva eden kitaplara müsned dendiği de görülmektedir.

Müsned tertip eden kimse, kendisine ulaşan genellikle merfû hadisleri sahâbîlerin İslâm'a giriş sırasına, neseplerinin Hz. Peygamber'e yakınlığına, kabile adlarına veya dindeki önceliklerine göre sıralar. Yaygın olan bu usule göre sahâbî müsnedleri aşere-i mübeşşere ile başlar, Ehl-i Bedir'in önde gelenleriyle devam eder. Bazı müsnedlerde ise sahâbîlerin rivayetleri alfabetik olarak sıralanır. Buna göre eser Hz. Ebû Bekir, Übey b. Kâ'b ve Enes b. Mâlik'in rivayetleriyle başlar. Müsned, sahâbîlerin İslâm'a giriş sırasına göre tertip edilecekse aşere-i mübeşşere, Hulefâ-yı Râşidîn, Ehl-i Bedir ve Hudeybiye, Mekke'nin fethinden önceki müslümanlar, ümmehâtü'l-mü'minin ve diğer hanım sahâbîler şeklinde sıralanır. Kabile ve nesebe göre tertip edilecekse önce Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'den başlanarak Hâsimoğulları'na, ardından neseb itibarıyla Resûl-i Ekrem'e yakınlığı bulunan kabilelere yer verilir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde kısmen karma bir yöntem izlenmiş olup Taberânî'nin *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'inde olduğu gibi sahâbe isimlerinin alfabetik tertibe göre sıralandığı eserler daha kullanışlıdır.

Müsnedlerde ilk râvî çok defa sahâbî olmakla birlikte hadisin mürsel olması duru-